DOI 10.31909/26168812.2019-(45)-3
УДК 81’243:378

Ігор ГОРОШКІН[*]

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ КОМПЕТЕНТНІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті окреслено дидактико-розвивальний потенціал самостійної роботи учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови на компетентнісних засадах, обґрунтовано принципи й засоби формування в учнів предметної і ключових компетентностей шляхом організації самостійної роботи. Акцентовано, що в аспекті актуального нині компетентнісного підходу самостійна робота є системою взаємодії суб’єктів освітнього процесу, спрямованою на мотивоване залучення учнів до самостійного формування предметної та ключових компетентностей, а також умінь самостійно знаходити, опрацьовувати, застосовувати інформацію для виконання навчальних і життєвих завдань, а також розвиток таких важливих для сучасної людини якостей, як здатність до самоорганізації, саморегуляції, самоконтролю. Обґрунтовано принципи організації самостійної роботи учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови на компетентнісних засадах, до яких віднесено принцип самодіяльності, принцип самоорганізації, принцип розвитку. Учителеві необхідно враховувати той факт, що в учнів початкових класів ще не сформована навчальна діяльність, тому ставити навчальне завдання, визначати перебіг його виконання, контролювати цей процес і оцінювати результат доцільно вчителеві, поступово передаючи частину цих функцій учням, що уможливить подальше самостійне виконання ними визначених завдань. З’ясовано, що спілкування іноземними мовами водночас є предметною і ключовою компетентністю, яка формується на уроках іноземних мов. Саме тому всі види самостійної роботи учнів, усі типи завдань уможливлюють її формування. Установлено, що основними засобами організації самостійної роботи учнів початкових класів є підручник, зошит з друкованою основою, словники, комп’ютерні програми тощо. Зошит із друкованою основою – це додатковий навчальний посібник для вивчення іноземної мови, структурований відповідно до змісту програми й чинного підручника.

***Ключові слова**: самостійна робота, принципи організації самостійної роботи, засоби організації самостійної роботи, предметна компетентність, ключові компетентності.*

Постановка проблеми в контексті сучасної науки та її зв’язок із важливими науковими і практичними завданнями. Актуальним завданням сучасної української школи є спрямування освітнього процесу на формування в учнів здатності до самостійної діяльності. На це орієнтує й стратегічний документ «Нова українська школа», що визначає необхідність формування такої компетентності, як уміння вчитися упродовж життя, що зумовлено швидкістю оновлення знань, значним збільшенням інформаційних потоків[1]. З огляду на це засвоєння знань та формування вмінь у межах кожного предмета має корелюватися з загальною метою освітнього процесу – формування в учнів умінь навчатися впродовж життя. Такі соціальні виклики ставлять перед учителями надважливе завдання – сформувати в учнів низку універсальних (загальнонавчальних) умінь, які допоможуть їм опановувати специфічні для кожного предмета дії та операції з початкових

[*] *Горошкін І. – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов, Інститут педагогіки НАПН України, e-mail: olenagoroshkina@gmail.com*

[1] *Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи* : МОН України. Київ, 2016. 40 с.

класів. Усе це зумовлює необхідність визначення дидактично-розвивального потенціалу самостійної роботи учнів 1-4 класів на уроках іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних студіях у різний часи і з різною активністю було порушено проблеми організації самостійної роботи учнів і студентів. Теоретичне підґрунтя для вивчення типів, видів, принципів організації самостійної роботи учнів і студентів закладено в працях Н. Басай, М. Князян, О. Малихіна, І. Нагрибельної, С. Ніколаєвої, В. Редька та інших сучасних українських науковців. Питання методично правильної організації самостійної роботи в процесі навчання іноземної мови стали предметом дослідження Н. Басай, яка розглядаючи проблему керування самостійною роботою учнів старших класів засобами підручника в процесі навчання іноземної мови, дійшла висновку, що використання підручника дає змогу на кожному уроці значно збільшити питому вагу самостійної роботи учнів під керівництвом учителя, що сприяє активізації навчальної діяльності з іноземної мови[2]. Л. Тішакова і Л. Хілько переконливо доводять, що роль самостійної роботи учнів на уроках іноземної мови зростає, якщо методично правильно спланована й організована, вона враховує індивідуалізацію процесу навчання, сприяє успішному формуванню комунікативної компетентності учнів початкових класів[3].

Аналіз психолого-педагогічних джерел із проблеми дослідження переконує, що одним із перевірених на практиці шляхів підвищення ефективності освітнього процесу є методично правильна організація самостійної роботи. У сучасній школі вона посідає особливе місце, оскільки лише в процесі самостійної діяльності в учнів формуються предметні і ключові компетентності, що є складним особистісним утворенням, яке не можна передати в готовому вигляді, а лише сформувати в процесі системного набуття учнем навчального досвіду. Попри активізацію уваги дослідників до організації самостійної роботи учнів, бракує праць, присвячених визначенню принципів, засобів ефективної її організації в процесі навчання іноземної мови на компетентнісних засадах. Як переконують результати анкетування, проведені співробітниками відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, для значної частини вчителів (48,8%) організація самостійної роботи учнів з іноземної мови викликає певні труднощі[4]. До того ж, як свідчать спостереження і бесіди з учителями-предметниками, в освітньому процесі наявна тенденція до несистемної організації самостійної роботи.

Наукові завдання статті лежать у площині окреслення й характеристики організації самостійної роботи учнів початкових класів на засадах компетентнісного підходу, що зумовлює оновлення змісту, методики навчання й кінцевих результатів – сформованості в учнів предметної і ключових компетентностей.

Мета статті – окреслити дидактико-розвивальний потенціал самостійної роботи учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови на компетентнісних засадах, виокремити принципи й засоби формування в учнів предметної і ключових компетентностей шляхом організації самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу. Поняття «самостійна робота» є предметом вивчення психологів, педагогів, лінгводидактів, результатом чого є наявність кількох визначень.

У психологічному контексті самостійну роботу визначають як результат правильно організованої роботи учня на уроці, що мотивує самостійне її розширення, поглиблення і продовження у вільний час[5].

---

[2] Басай Н.П. (2013). *Підручник як засіб керування самостійною роботою старшокласників з іноземної мови.* Збірник наук. пр. «Проблеми сучасного підручника». С. 46.

[3] Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. (2013). *Роль самостійної роботи в організації пізнавальної діяльності учнів молодших класів на уроках іноземної мови*. Освіта та розвиток обдарованої особистості. С. 70.

[4] Цит за *Лінгводидактичні засади навчання іноземних мов у закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти* (2018): монографія / відп. за вип. М.М. Сідун, Т.К. Полонська. Мукачево : МДУ. С. 204-205.

[5] Зимняя И.А., Ильинская Е.С. (1984). *Психологический анализ урока иностранного языка*. Иностранные языки в школе. С. 25.

Автори «Словника-довідника з української лінгводидактики» пропонують подібне визначення, дещо розширивши його: «Самостійна робота розглядається як вищий тип навчальної діяльності, що потребує від учня достатнього рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, відповідальності, який задовольняє процес самовдосконалення та саморозуміння»[6].

У підручнику «Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика» самостійну роботу учнів визначено як «вид навчальної діяльності, одну з організаційних форм навчання, яка проходить без особистого контакту вчителя та учня (дома, у ресурсному центрі, у комп'ютерному класі тощо) або скеровується учителем опосередковано за допомогою навчальних матеріалів, які відповідають цій меті»[7]. У наведеному визначенні наголошено на місці та засобах проведення самостійної роботи.

Л. Тішакова і Л. Хілько самостійну роботу характеризують більш розлого, визначаючи її як «особливий вид навчальної діяльності, що відбувається за межами безпосередньої участі вчителя. Це організована вчителем активна діяльність учнів, що спрямована на виконання поставленої дидактичної мети, у спеціально призначений для цього час, а саме: на пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвиток умінь та навичок, узагальнення й систематизацію знань»[8]. Як бачимо, автори акцентують увагу на дидактичних функціях та змістовому аспекті організації самостійної роботи.

Усі наведені визначення об'єднує те, що дослідники розуміють її передусім як діяльність учнів. До того ж спільним є акцент на її організації, що передбачає опосередковане керівництво вчителя та його відсутність під час виконання учнями самостійної роботи.

На нашу думку, в аспекті актуального нині компетентнісного підходу самостійна робота є системою взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованою на мотивоване залучення учнів до самостійного формування предметної та ключових компетентностей, а також умінь самостійно знаходити, опрацьовувати, застосовувати інформацію для виконання навчальних і життєвих завдань, а також розвиток таких важливих для сучасної людини якостей, як здатність до самоорганізації, саморегуляції, самоконтролю.

У процесі навчання іноземної мови в початкових класах самостійна робота є передусім навчальним завданням, що стимулює учня до здобування нових, невідомих йому знань, або ж до поглиблення й розширення сфери застосування наявних знань. Як уже зазначалося, учитель є організатором самостійної роботи, що потребує від нього уважного ставлення до її планування, визначення її оптимального обсягу з урахуванням вікових особливостей учнів, змісту матеріалу та добору ефективних засобів організації. Нам імпонує наукова позиція В. Редька, згідно з якою «Важливою передумовою успішності самостійної роботи є здатність учнів раціонально організовувати й поетапно здійснювати власну навчальну діяльність, проводити контроль і корекцію цього процесу та його результатів на всіх етапах реалізації з метою підвищення ефективності свого учіння, а також на основі усвідомленого застосування здобутих знань, умінь, навичок і досвіду»[9]. Дослідник виокремив основні характеристики самостійної роботи, до яких відносить такі:

- це різновид пізнавальної діяльності учнів, що реалізується як на уроці, так і вдома за підручником або завданням учителя, проте без його безпосередньої участі;

---

[6] *Словник-довідник з української лінгводидактики* (2015) : навч. посіб. Кол авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт. С. 223.

[7] (2013) Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. За заг. ред. С.Ю.Ніколаєвої. Київ : Ленвіт. С. 500.

[8] Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. *Роль самостійної роботи* … С. 71.

[9] Редько В.Г. (2017). *Конструювання шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика*: монографія. Київ : Педагогічна думка. С. 415-416.

- обов'язкове усвідомлення учнем мети кожного завдання для самостійної роботи, а також застосування набутого в навчальній діяльності досвіду й доцільних засобів;
- здатність самостійної роботи формувати такі важливі риси особистості, як пізнавальна активність, самостійність, креативність, творче ставлення до діяльності, самоорганізованість тощо;
- сформованість в учнів таких загальнонавчальних умінь, які забезпечують раціональну організацію самостійної роботи, як-от уміння планувати свою діяльність, чітко визначати систему завдань, виділяти з них пріоритетні, обирати оптимальні способи їх виконання тощо[10].

Нам видається, що в сучасних умовах цей перелік характеристик можна доповнити ще однією позицією, згідно з якою самостійна роботи є провідним інструментом формування предметної і ключових компетентностей учнів, оскільки методично доцільно організована є інструментом здобування знань і формування в учнів умінь і якостей, що є складниками компетентностей. Ефективними вважаємо моделювання ситуацій, що спонукають учнів до прийняття самостійних рішень і дій, сприяють їхній самореалізації, розвиткові мислення, мовлення, збагаченню словникового запасу. Зазначимо, що не всі окреслені характеристики повною мірою виявляються в процесі організації самостійної роботи учнів початкових класів, що зумовлено їхніми віковими особливостями та специфікою змісту навчання. Їх можна вважати орієнтирами, на які має спиратися вчитель, добираючи вид, обсяг самостійної роботи.

З-поміж науковців немає одностайності щодо виокремлення видів самостійної роботи. Вивчення праць І. Алієва, Н. Басай, І. Бім, С. Ніколаєвої, О. Пасічника, Т. Полонської, В. Редька, А. Щукіна та ін. дослідників спонукало нас до висновку, що не може бути єдиної класифікації, бо види самостійної роботи виокремлюють за різними критеріями: *місцем виконання*: класна, домашня; *способом виконання*: в усній чи писемній формі; *за реалізацією в різних видах мовленнєвої діяльності*: аудіювання (прослухати текст, знайти невідоме слово, пояснити його значення з контексту, вибрати правильну відповідь із низки запропонованих за змістом прослуханого тексту тощо), говоріння (назвати слова за картинками, описати картинку тощо), читання (прочитати слова, речення, текст, виписати незнайомі слова тощо), письмо (списати слова, уставляючи пропущені літери, записати речення, уставляючи пропущені слова тощо); *залежно від організаційних форм*: індивідуальна, парна, групова, фронтальна. Вибір певної форми чи виду самостійної роботи залежить від багатьох чинників: складності для учнів теми, що опановується, рівня навченості учнів, матеріально-технічної бази школи тощо.

Логіка нашого дослідження потребувала визначення принципів організації самостійної роботи учнів. С. Ніколаєва стверджує, що «в основі самостійної роботи лежать наукові принципи організації навчальної праці з урахуванням вікових, мотиваційних і мисленнєвих особливостей учнів:

- чіткий розподіл функцій між учасниками навчального процесу (учителем і учнями);
- управління навчальним процесом, тобто використання спеціальної програми із застосуванням сучасних ТЗН, насамперед засобів зворотного зв'язку;
- фактор часу (у самостійній роботі доцільно використовувати лише оптимальні, тобто ті прийоми і методи, які з найменшими витратами часу й зусиль дають найбільш ефективні результати»[11].

Загалом підтримуючи наукову позицію дослідниці, зазначимо, що принципи організації самостійної роботи в початкових класах у контексті компетентнісного підходу потребують уточнення, передусім з урахуванням вікових особливостей учнів та змісту

[10] Редько В.Г. *Конструювання шкільних підручників*… . С. 412.
[11] Методика навчання іноземних мов і культур… . С. 502.

навчання, визначеного чинними програмами. Л. Тішакова, Л. Хілько виокремлюють такі принципи навчання іноземної мови на початковому етапі, як:

- синтетичне образне навчання, тобто навчання без теоретичних пояснень на основі конкретного змісту завдань;
- збереження цілісної картини світу, що забезпечується дискретним режимом навчання (розподіл вправ у часі та систематичне паузове повторення навчального матеріалу, а також його різноманітне комбінування);
- розширення поля застосування досвіду за рахунок зміни компонентів контексту завдання (багаторазове виконання певної дії щоразу на новому рівні);
- поліспрямованість дій, що передбачає одночасне використання різного мовленнєвого матеріалу та різноманітних видів діяльності (спілкування+ рухлива/предметна/художня діяльність)[12].

Означені принципи, на нашу думку, повною мірою не враховують особливостей самостійної роботи учнів, оскільки не висувають як провідну вимогу до особистості її вміння самостійно здобувати знання, мобільно актуалізовувати та ефективно втілювати їх у практику.

Вивчення психолого-педагогічних праць переконує, що доцільно організовувати самостійну роботу учнів початкових класів на засадах принципів самодіяльності, самоорганізації й розвитку, розроблених Л. Фрідманом[13].

Принцип самодіяльності визначає мотиваційний аспект організації самостійної роботи, згідно з означеним принципом учні мають відчувати себе повноправним учасником освітнього процесу, який самостійно може обирати шляхи й засоби досягнення мети навчання.

Принцип самоорганізації зумовлює необхідність навчання учнів умінь і навичок раціональної освітньої діяльності.

Принцип розвитку передбачає забезпечення розвивального середовища для учнів у процесі навчання іноземної мови.

Учителеві необхідно враховувати той факт, що в учнів початкових класів ще не сформована навчальна діяльність, тому ставити навчальне завдання, визначати перебіг його виконання, контролювати цей процес і оцінювати результат доцільно вчителеві, поступово передаючи частину цих функцій учням, що уможливить подальше самостійне виконання ними визначених завдань.

Психологи (Г. Андреєва, І. Зимня, Г. Костюк, О. Сергєєнкова та ін.) стверджують, що самостійність починається з репродуктивних дій учнів у процесі спільної з учителем діяльності, через стадії виникнення усвідомлення та довільних власних психічних процесів, стадію відтворення засвоєних дій та доходять до стадії творчої діяльності. Формування репродуктивно-наслідувальних умінь учнів передбачає активізацію таких психічних функцій, як спостереження, осмислення, розпізнавання, виокремлення, запам’ятовування тощо.

У 1 класі учні ще не виявляють високого ступеня самостійності в опануванні іноземної мови, завдання, вміщені до підручників, здебільшого передбачають наслідування й репродукцію: «дивись і слухай», «слухай і повторюй», «дивись, слухай і повторюй у ритм», «слухай і співай» тощо. Учні не обирають потрібні мовні одиниці, не комбінують їх, вони потребують допомоги вчителя, який пояснює правила виконання завдання, рекомендує, як виконати ту чи ту вправу, спрямовує їхні дії, коригуючи їх у разі потреби. На цьому етапі важливо навчити учнів бачити послідовність дій під час виконання завдання, їх результат, чітко дотримуватися цієї послідовності. Саме на цьому акцентовано в Пояснювальній записці до чинної програми «Іноземна мова»: «Початковий етап навчання іноземної мови в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі

[12] Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. *Роль самостійної роботи* … С. 72-73.

[13] Фридман Л.М. (1987). *Педагогический опыт глазами психолога*. Москва : Просвещение, 224 с.

надзвичайно важливий, оскільки в цей період закладаються психолінгвістичні основи іншомовної комунікативної компетенції, необхідні та достатні для подальшого її розвитку й удосконалення. Тут відбувається становлення засад для формування іншомовних фонетичних, лексичних, граматичних та орфографічних навичок, а також умінь сприймати на слух, говорити, читати й писати у межах визначених програмою результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів»[14]. За умови методично доцільної організації самостійної роботи учні набувають іншомовного комунікативного досвіду, в них формуються такі загальнонавчальні вміння: усвідомлювати навчальну мету, передбачену завданням, оскільки вони знають, що саме їм необхідно виконати; бачити послідовність виконання дій у межах завдання; обирати оптимальний спосіб виконання завдання; практично виконувати завдання; самостійно перевіряти й оцінювати результати власної діяльності.

Своєчасна допомога вчителя, надання чітких рекомендацій щодо виконання завдань допомагає учням накопичувати досвід їх виконання, а також способи оптимальної самостійної роботи, що стає підґрунтям для просування до наступних рівнів самостійності, які забезпечують формування вмінь, необхідних для самостійної діяльності творчого характеру. Завдання вчителя полягає в тому, щоб привчати учнів до таких прийомів, як аналіз, синтез, порівняння, зіставлення тощо, які активно будуть застосовуватися в наступних класах.

Значний потенціал має методично правильно організована самостійна робота для формування ключових компетентностей учнів. Як зазначено в стратегічному документі «Нова українська школа», ключові (загальноосвітні) компетентності – це здатності, яких потребує кожен учень як суб'єкт освітнього процесу для самовизначення, загального розвитку й самореалізації. До ключових компетентностей віднесено: *спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математичну компетентність, основні компетентності у природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість соціальна і громадянська компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність і здорове життя.*

Прокоментуємо формування означених компетентностей засобами самостійної роботи.

Така компетентність, як *спілкування державною мовою* в процесі самостійної роботи формується супровідно, оскільки пріоритетне місце посідає спілкування іноземною мовою, що зумовлено метою і завданнями шкільного предмета.

Спілкування іноземними мовами водночас є предметною і ключовою компетентністю, що формується на уроках іноземних мов. Саме тому всі види самостійної роботи учнів, усі типи завдань уможливлюють її формування.

Математична компетентність формується в процесі самостійної роботи за умови використання завдань, які передбачають задіяння логіко-математичного інтелекту учнів початкових класів.

На формування *компетентності у природничих науках і технологіях* спрямовані завдання, які містять лексику відповідного тематичного спрямування, як-от «Природа» (1-2 класи), «Природа та навколишнє середовище України та країн виучуваної мови» (3-4 класи).

Необхідність формування *інформаційно-комунікаційної компетентності* в процесі самостійної роботи зумовлено її здатністю забезпечувати особистості комфортну життєдіяльність, мобільність, уміння орієнтуватися в динамічних інформаційних потоках. На формування означеної компетентності спрямовано вправи і завдання, що передбачають

[14] *Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти* : Іншомовна галузь. Іноземна мова (розроблена під керівництвом О. Я. Савченко) : наказ МОН України від 21.03.2018 № 268. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli, С. 21-22.

застосування інформаційних технологій в організації самостійної роботи. Це може бути самостійне прослуховування учнями аудіозаписів, перегляд навчальних відео, застосування мобільних додатків (вправ, тренажерів, словників) тощо.

Життя переконує, що особливої актуальності нині набуває *вміння особистості навчатися впродовж життя* – здатність і внутрішня потреба самостійно здобувати знання і формувати вміння відповідно до поставлених цілей задля самовдосконалення й самореалізації. Для формування цієї компетентності самостійна робота набуває особливої значущості, оскільки передбачає набуття в учнів таких умінь: самостійно працювати з підручником і словником, шукати нову інформацію з різних джерел та критично оцінювати її, організовувати свій час і навчальний простір, оцінювати власні навчальні досягнення тощо.

Соціальна і громадянська компетентності формуються за умови впровадження парної, групової самостійної роботи учнів, що спонукає їх співпрацювати з іншими на результат, спілкуючись іноземною мовою. Урізноманітнює організацію самостійної роботи учнів ігрова діяльність, яка передбачає командну співпрацю, наприклад: *Клас ділиться на дві команди, кожна з яких записує на дошці по 10-15 слів із теми, що вивчається. Біля дошки одночасно працюють по одному представникові від обох команд. Перемагає та команда, яка швидше виконає завдання.*

Обізнаність та самовираження у сфері культури в процесі самостійної роботи учнів формується в межах тематики ситуативного спілкування «Свята та традиції України та країн виучуваної мови» (1-4 класи), «Подорож Україною та країнами мови, що вивчається» (4 клас).

Компетентність *екологічна грамотність і здорове життя* передбачає вміння учнів пропагувати здоровий спосіб життя засобами іноземної мови та сприйняття ними природи як цілісної системи. Формування цієї компетентності відбувається в межах тематики ситуативного спілкування «Людина» (2-4 класи), «Природа та навколишнє середовище України та країн мови, що вивчається» (1-4 класи).

Аналіз наукових студій (Н. Басай, С. Ніколаєва, О. Савченко, Л. Тішакова, Л. Хількова та ін.) уможливлює висновок, що найбільш поширеними завданнями для самостійної роботи учнів початкових класів є робота з підручником, навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, персональним комп'ютером, виконання вправ, самостійні спостереження тощо. Спостереження за освітнім процесом переконують, що основними засобами організації самостійної роботи учнів початкових класів є підручник, зошит з друкованою основою, словники, комп'ютерні програми тощо.

Уже з 1 класу учні привчаються працювати з підручником – навчальною книжкою, у якій відповідно до вимог програми викладено матеріал з предмета. Особливий інтерес для нашого дослідження викликають підручники англійської мови для учнів 1 класу нової української школи, побудовані на компетентнісних засадах. Як свідчить аналіз змісту чотирьох підручників (автори - О. Карпюк, Т. Бєляєва; авторські колективи - І. Доценко, О. Євчук, С. Губарєва; Грін Кантрі, М. Павлюс), вони всі мають чітку структуру. Виклад навчального матеріалу в підручниках відповідає загальнодидактичним принципам доступності, систематичності й послідовності, емоційності. Усі навчальні видання поєднує їх спрямованість на формування предметної і ключових компетентностей учнів. Підручники містять завдання, спрямовані на вдосконалення рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності - аудіювання, читання, говоріння, письмо. Зазначимо, що в структурі підручників наявні завдання для групової, індивідуальної та самостійної роботи; ігрові та творчі завдання, щоправда, вони не завжди позначені спеціальними піктограмами. Тому відбір завдань для самостійної роботи учнів здійснює вчитель, який визначає обсяг самостійної роботи, яку учні виконуватимуть у класі чи вдома.

Ефективним засобом навчання іноземної мови є робочі зошити (зошити-посібники, зошити з друкованою основою), що разом із підручниками становлять навчальний комплект для успішного формування в учнів предметної і ключових компетентностей.

Зошит із друкованою основою – це додатковий навчальний посібник для вивчення іноземної мови, структурований відповідно до змісту програми й чинного підручника. Традиційно він містить завдання, спрямовані на повторення й закріплення вивченого матеріалу, передусім фонетичного, лексичного й граматичного, щоправда, наявні завдання, метою яких є розвиток усного й писемного мовлення учнів. Оскільки більша частина вправ чинних підручників мають усний характер, відзначимо особливу роль зошитів із друкованою основою, що призначені для самостійного письмового виконання учнями вправ і завдань з іноземної мови, наприклад: уставити потрібні літери, пропущені слова тощо.

Безперечною перевагою зошитів є те, що вони дають змогу заощаджувати час, уникаючи малоефективного механічного переписування, натомість використовуючи час безпосередньо для розв'язання завдань уроку. Як свідчить аналіз змісту робочих зошитів з друкованою основою, їхня структура дозволяє систематично залучати учнів до виконання різноманітних завдань, отже, сприяє підвищенню ефективності самостійної роботи. Наприклад, у зошиті подано малюнки тварин і запропоновано завдання: назви та напиши перші літери. Крім того, зошит сприяє збагаченню словникового запасу учнів, наприклад: завдання на переставляння літер та правильний запис поданих слів; завдання на вставлення потрібних слів, тести на добір того чи того слова. Таким чином, робочий зошит з друкованою основою дозволяє виконати значно більший обсяг роботи на уроці, урізноманітнити та інтенсифікувати освітній процес, сприяє формуванню в учнів умінь сприймати прочитане, відтворювати і створювати висловлення різних стилів, типів і жанрів мовлення, добираючи відповідні мовні засоби, формувати правописні уміння. Цей засіб навчання дозволяє вчителеві перевірити якість виконання самостійної роботи учнів та оцінити її ефективність; учням – удосконалювати вміння самостійної роботи з іноземної мови.

Важливо вже з початкових класів навчити школярів використовувати двомовні словники, адже вміти працювати з ними надзвичайно важливо в процесі читання й перекладу слів, словосполучень, речень і текстів. Від того, наскільки швидко учень знайде потрібну лексичну одиницю, залежить швидкість виконання ним завдання. З огляду на це, ефективність роботи зі словником залежить від того, наскільки добре учень вивчив алфавіт, з яким ознайомлюється уже в першому класі. Самостійна робота учнів як з друкованими, так і електронними словниками, полягає передусім у тому, що учень орієнтується в його структурі, здійснює пошук потрібної інформації, ознайомлюється з нею. Спочатку учні працюють зі словниками, шукаючи потрібний варіант перекладу того чи того слова, а згодом можуть укладати власний двомовний словник.

Підвищенню рівня самостійності учнів у процесі опанування іноземної мови сприяє застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мультимедійних, що забезпечують презентування навчальних матеріалів з предмета через аудіо- та відеоресурси, засвоєння предмета в індивідуальному для кожного учня темпі.

У рекомендаціях Всесвітньої організації ЮНЕСКО сказано: щодня зростає доступність мобільних пристроїв для всіх верств населення, що робить їх найбільш популярним засобом ІКТ[15]. Цей висновок підтвердили й результати опитування учнів, проведеного в Бердянській спеціалізованій школі I-III ступенів № 16 з поглибленим вивченням іноземних сов Бердянської міської ради Запорізької області: пересічно у 96 % респондентів є смартфон, за цих обставин майже 42 %, крім смартфона, мають інші мобільні пристрої. Це й зумовлює введення електронних засобів навчання, зокрема мобільних додатків у сучасний освітній процес.

Останнім часом зростає кількість QR-кодів у підручниках іноземної мови, що відповідає сучасним вимогам до здобування й поширення інформації, є зручним для користувача – завдяки установленим на смартфон чи планшет програмам і додаткам для

[15] Рекомендації ЮНЕСКО щодо політики в сфері мобільної освіти. URL: http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf

ідентифікації QR-кодів учні охоче й легко розшифровують закодовану інформацію. Аналіз змісту чинних підручників англійської мови для 1 учнів класу, підготовлених на засадах компетентнісного підходу до навчання, в новій українській школі засвідчує, що наявність QR-кодів є прикметною ознакою сучасних підручників, щоправда, кількість їх різна й варіюється від одного до кількох десятків.

Ми розглядаємо QR-код як важливий складник сучасного підручника іноземної мови, що розширює когнітивно-розвивальний потенціал навчальної книжки, сприяє підвищенню мотивації учнів до опануванні предмета, організації їхньої ефективної самостійної роботи. Так, наприклад, першокласники мають змогу прослухати аудіозаписи в зручний для себе час кількаразово залежно від власних потреб, учні третіх-четвертих класів можуть ознайомитися з додатковим текстовим, анімаційним матеріалом тощо.

Висновки. Отже, дидактично доцільна організація самостійної роботи учнів початкових класів у процесі навчання іноземної мови сприяє підвищенню мотивації до навчання, формуванню в них предметної і ключових компетентностей. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні та експериментальній перевірці ефективності інформаційно-комунікаційних технологій організації самостійної роботи учнів.

Література

Басай Н.П. (2013). *Підручник як засіб керування самостійною роботою старшокласників з іноземної мови.* Збірник наук. пр. «Проблеми сучасного підручника». С. 46.

Зимняя И.А., Ильинская Е.С. (1984). *Психологический анализ урока иностранного языка*. Иностранные языки в школе. С. 25.

Лінгводидактичні засади навчання іноземних мов у закладах вищої педагогічної та загальної середньої освіти (2018): монографія / відп. за вип. М.М. Сідун, Т.К. Полонська. Мукачево : МДУ. С. 204-205.

Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика (2013): підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. За заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, С. 500.

Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи : МОН України. Київ, 2016. 40 с.

Редько В.Г. (2017), *Конструювання шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика*: монографія, Київ : Педагогічна думка, С. 415-416.

Рекомендації ЮНЕСКО щодо політики в сфері мобільної освіти. URL: http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf

Словник-довідник з української лінгводидактики (2015) : навч. посіб. Кол авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, С. 223.

Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти : Іншомовна галузь. Іноземна мова (розроблена під керівництвом О. Я. Савченко) : наказ МОН України від 21.03.2018 № 268. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli, С. 21-22.

Тішакова Л.Т., Хілько Л.О. (2013), *Роль самостійної роботи в організації пізнавальної діяльності учнів молодших класів на уроках іноземної мови*. Освіта та розвиток обдарованої особистості, С. 70.

Фридман Л.М. (1987), *Педагогический опыт глазами психолога*, Москва : Просвещение, 224 с.

REFERENCES

Basay N.P. (2018) Pidruchnyk yak zasib keruvannya samostiynoyu robotoyu starshoklasnykiv z inozemnoyi movy Zbirnyk nauk. pr. «Problemy suchasnoho pidruchnyka» [Textbook as a tool for managing the independent work of high school students in a foreign language. Collection of Sciences "Problems of the modern textbook".] Vyp. 13 s. 39-47. [in Ukrainian]

Byelyayeva T.Y. (2018) Anhliys′ka mova [English] : pidruch. dlya 1 klasu zakl. zahal′n. seredn. osvity (z audiosuprovodom). Kyiv : Hramota. 128 s. [in English]

Zymnyaya Y.A., Yl′ynskaya E.S. (1984) Psykholohycheskyy analyz uroka inostrannoho yazyka. Ynostrannye yazyky v shkole, [Psychological analysis of a foreign language lesson. Foreign languages at school]. №3. [in Russian]

M.M. Sidun, T.K. Polons′ka. (2018) Linhvodydaktychni zasady navchannya inozemnykh mov u zakladakh vyshchoyi pedahohichnoyi ta zahal′noyi seredn′oyi osvity :[Linguistic didactic principles of foreign language teaching in institutions of higher pedagogical and general secondary education] monohrafiya / vidp. za vyp.. – Mukachevo, MDU. 342 st. [in Ukrainian]

Bihych O.B., Borysko N.F., Borets′ka H.E. (2013) Metodyka navchannya inozemnykh mov i kul′tur: teoriya i praktyka : pidruchnyk dlya stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice : textbook for students of classical, pedagogical and linguistic universities] / Za zah. red. S.Y.Nikolayevoyi. K., 590 s. [in Ukrainian]

Nova ukrayins′ka shkola: Kontseptual′ni zasady reformuvannya seredn′oyi shkoly (2016) [New Ukrainian School: Conceptual Principles of Secondary School Reform] : MON Ukrayiny. Kyiv, 40 s. [in Ukrainian]

Redko V.H. (2017) Konstruyuvannya shkil′nykh pidruchnykiv z inozemnykh mov: teoriya i praktyka: monohrafiya [Designing school textbooks in foreign languages: theory and practice: monograph] K., Pedahohichna dumka, 2017. 628 s. [in Ukrainian]

Rekomendatsiyi YUNESKO shchodo polityky v sferi mobil′noyi osvity. [UNESCO's Recommendations on Mobile Education Policy] [Elektronnyy resurs]. [in Russian] URL: http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf

Slovnyk-dovidnyk z ukrayins′koyi linhvodydaktyky : navch. posib. [Handbook of Ukrainian linguistics didactics] Kol avtoriv za red. M.I. Pentylyuk. K., Lenvit. 320 s. [in Ukrainian]

Typova osvitnya prohrama dlya zakladiv zahal′noyi seredn′oyi osvity : Inshomovna haluz′. Inozemna mova [Typical educational program for general secondary education institutions: Foreign language] (rozroblena pid kerivnytstvom O. YA. Savchenko) : nakaz MON Ukrayiny vid 21.03.2018 № 268. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli [in Ukrainian]

Tishakova L.T., Khil′ko L.O. (2013) Rol′ samostiynoyi roboty v orhanizatsiyi piznaval′noyi diyal′nosti uchniv molodshykh klasiv na urokakh inozemnoyi movy. Osvita ta rozvytok obdarovanoyi osobystosti. [The role of independent work in the organization of cognitive activity of primary school students in foreign language lessons. Education and development of gifted personality] № 5 (12). S.70 - 73. [in Ukrainian]

Frydman L.M. (1987) Pedahohycheskyy opyt hlazamy psykholoha. [Pedagogical experience through the eyes of a psychologist] M., Prosveshchenye, 224 s. [in Russian]

Goroshkin I. Organization of independent work of primary class students in the process of competently oriented learning of foreign languages

The article outlines didactic and developmental potential of independent work of elementary school students in the process of learning a foreign language on competence basis, substantiates the principles and means of forming students' subject and key competences through the organization of independent work. It is emphasized that in the aspect of the current competence approach, independent work is a system of interaction between the subjects of the educational process, aimed at motivated involvement of students in the independent formation of subject and key competences, as well as the ability to independently find, process, apply information for teaching and learning as well as the development of such important for modern man qualities as the ability to self-organization, self-regulation, self-control. The principles of organization of independent work of elementary school students in the process of learning a foreign language on the competence basis, which include the principle of amateur activity, the principle of self-organization, the principle of development, are substantiated. The teacher should take into account the fact that elementary students have not yet formed an educational activity, so set a learning task, determine the progress of its implementation, monitor this process and evaluate the outcome appropriate to the teacher, gradually transferring some of these functions to students, which will allow them to further self-determined tasks. It is found that communication with foreign languages is at the same time a substantive and key competence that is formed in the lessons of foreign languages. That is why all kinds of independent work of students, all types of tasks make it possible to form it. It is established that the primary means of organizing the independent work of elementary school students is a textbook, a printed notebook, dictionaries, computer programs and more. A notebook with a printed base is an additional foreign language study guide, structured according to the content of the program and the current textbook.

Key words: *independent work, principles of organization of independent work, means of organization of independent work, subject competence, key competences.*